

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע משפטים תש"ף

המערכת המשפטית –

סמל ומופת לניקיון כפיים, צדק ומודל להערכה

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

כמנהגנו מדי שנה נעסוק בפרשת משפטים בעניין בתי הדין לממונות.

מיד אחרי מתן תורה ולפני ההלכות הרבות המופיעות בפרשתנו מופיעה ההכרזה: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיךָ" (שמות כ"א א). המיקום המיוחד מקנה חשיבות מיוחדת למקומו של המשפט העברי בחיים הלאומיים ובחיינו של הפרט.

כבר בפרשת יתרו, עוד לפני מתן תורה (שם י"ח כא-כו) (לא נתייחס כאן לשאלה מתי הגיע יתרו), התורה דנה בשאלה של מינוי הדיינים, והתכונות הנדרשות ממועמדים לשרת ככאלה. עיון בפסוקים מגלה לנו שהציווי על המשפט כבר מופיע, עוד יותר מוקדם, מיד לאחר היציאה ממצרים וקריעת ים סוף, בפרשת בשלח שם מצינו: "וַיִּצְעַק אֶל ד' וַיֹּרְהוּ ד' עֵץ וַיִּשְׁלַף אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֵׁם שֵׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט וְשֵׁם נִסְהוּ" (שם ט"ו כה).

חז"ל ראו בחובה-שהיא זכות, להקים מערכת משפטית, עניין מאוד יסודי, לכן הם לימדונו במדרש ההלכה: "שֵׁם שֵׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט – "משפט" אלו דיני אונסין ודיני חבלות ודיני קנסות, "וְשֵׁם נִסְהוּ" ושם נעשה להם נסאון (עליה) לישראל כענין שנאמר "נִשְׂא אוֹיֵל מְרוּדָךְ" ... (מלכים ב כ"ה כז) כך דברי ר' יהושע" (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק טו). רבי יהושע לימדנו כי רמתו הרוחנית של עם ישראל, מה שמנשא אותם כלפי מעלה ומרומם אותם, הוא קיומה של מערכת משפטית.

גם מדרשי האגדה התייחסו לכך: "שֵׁם שֵׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט – וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיךָ והדברות באמצע, משל למטרונה (מלכה ע"פ הפשט, והשכינה ע"פ הדרש) שהיתה מהלכת, הזין (משמר הכבוד) מכאן, והזין (משמר הכבוד) מכאן, והיא באמצע" (שמות רבה משפטים, ל).

לפי מדרש זה הבסיס להשכנת שכינה על עם ישראל, הוא קיומה של מערכת משפטית. חיי המדיניים והלאומיים של עם ישראל, מבוססים לא רק על האנשים שיש להם שפה משותפת וארץ לחיות בה, אלא גם על קיומה של מערכת משפטית. המערכת המשפטית היא שמרוממת את העם. באופן טבעי, כשם שיש ארץ מיוחדת לעם מיוחד, כך יש לו גם מערכת משפטית, המיוחדת לו והמרוממת אותו. דרך המערכת המשפטית משתקפת דמותו הרוחנית של העם ורמתה של החברה. לכן, אין זה פלא שגם בנבואות העוסקות בגאולה העתידה לבא, תופס מקום חשוב מאוד חידושה של מערכת המשפט הישראלית, כפי שהתנבא ישעיהו: "וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרְאשֹׁנָה וַיִּעֲצִיבְךָ כְּבִתְחִלָּה אַחֲרַי כֵּן יִקְרָא לְךָ עִיר הַצְּדָק קְרִיָה נְאֻמָּה: צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה" (ישעיהו א, כו-כז).

כזכור, אברהם אבי האומה, הוא זה ש"יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָךְ ד' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח, יט). ולכן, המלך הראשון שייסד מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל, דוד המלך, היה זה שהנביא מכריז עליו ומסכם את מלכותו בביטוי זה: "וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ" (שמואל ב, ח, טו). בניינה של מערכת משפטית, הבנויה על אדני הצדק של תורת ישראל, היא משימה ראשונה במעלה, בכינונה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. אם נצליח ליצור מערכת משפטית שתהיה סמל ומופת לניקיון כפיים, מערכת שדורשת צדק בכל מאודה ובכל נפשה, מערכת שכל חלקי החברה בישראל יעריצו, יכבדו ויבקשו להישפט מרצונם דווקא לפניה, נוכל לראות בכך התקדמות ולו במקצת בהתקיימות חזון הנביאים.

ברשת בתי הדין לממונות "ארץ חמדה - גזית", אנו מנסים לתרום את חלקנו הצנוע בקידום מטרה חשובה זו.

<p>לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע חי באייר תשע"ו</p>	<p>לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח</p>	<p>לע"נ תמר ליכטנשטט האהובה יהי זכרה ברוך</p>	<p>לע"נ ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד ז"ל (שרה - נלביע ט"ז בטבת תש"ף)</p>	<p>לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט</p>
<p>לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י" באייר תשע"א</p>	<p>לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו</p>	<p>לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י" בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"נ גב' אסתר שמש ע"ה נלביע כ"ב באב תשע"ז</p>	<p>לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד</p>

לע"נ גיטה ואברהם קליין ז"ל, (אברהם - נלביע בליג' בעומר תשע"ט)
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah
2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

ברכת הגומל לאחר נסיעה ברכב

הרב עקיבא כהנא

השבוע נלמד בגמרא (דף נד ע"ב) על דיניה של ברכת הגומל, **וכך נאמר בגמרא**: "אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים... הולכי מדברות מנלן - דכתיב: תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו, ויצעקו אל ה', וידריכם בדרך ישרה, יודו לה' חסדו".

בגמרא מוזכר שאנשים שהלכו במדבר צריכים להודות, האם אנשים שהולכים בדרך שאינה מדברית צריכים גם הם להודות? **המאירי** מביא שיש מי שאומר שבגמרא מדובר דווקא בהולכי מדבריות שתעו בדרכם, או יורדי הים שאירעה להם סכנה מיוחדת, וניצלו ממנה, אך אם לא נכנסו לסכנה מיוחדת - אינם צריכים לברך, הוא כותב שכך גם מוכח מהפסוקים המובאים בגמרא שמתואר בהם את הסכנות שעברו יורדי הים. המאירי כותב שלדעתו כל הולכי דרכים נכללים בסכנה, וכמו שכתבו בירושלמי ש"כל הדרכים בחזקת סכנה" ולכן גם אם לא אירעה סכנה מיוחדת הם צריכים לברך הגומל, הואיל "והדבר מצוי להסתכן", הוא כותב שיש חולקים וסוברים שאין חובה לברך הגומל אחרי דרך מדברית שלא אירעה בה סכנה מיוחדת. **הוא מוסיף** שבכל מקרה מותר לברך הגומל, גם אם אין זו חובה. **תוספות הרא"ש** (ד"ה ארבעה צריכים וברא"ש בפסקיו ט, ג) **חולק** על דברי המאירי ולדעתו מה שכתוב בירושלמי שכל הדרכים בחזקת סכנה זה נכון רק לגבי תפילת הדרך, אבל ברכת הגומל היא במקום קרבן תודה, ולכן אין לברך אלא אם כן נכנסים למקום סכנה ממש, וכתב שמהערוך משמע שגם בלי סכנה מברכים הגומל. **המשנה ברורה** (ביאור הלכה ריט ד"ה יורדי הים) כתב שמסתבר שאם אדם הלך במדבר גם אם לא אירעה לו כל סכנה בפועל, צריך לברך ברכת הגומל, ואע"פ שבפסוק נכתב שהאנשים היו בסכנה, הפסוק מתאר מצב שיכול לקרות, ולא אירוע שבהכרח התרחש.

רב האי גאון נשאל (אוצר הגאונים ברכות) מדוע סדר החייבים בהודאה בגמרא אינו לפי סדרם בפסוק, וענה שבפסוק חייבי ההודאה מסודרים לפי השכיחות והדבר הכי שכיח זה הולכי דרכים, ואילו בגמרא המקרים מסודרים לפי רמת הסכנה, ויורדי הים הם הכי קרובים לסכנה. **הרב שילה רפאל** (תחומין י' עמ' 110) הוכיח מדבריו שהולכי דרכים אינם אנשים שנכנסים לסכנה מיוחדת, אלא על עצם ההליכה מחויבים לברך הגומל, אחרת לא היה הדבר שכיח יותר ממציאויות אחרות. **ניתן לדחות את ראייתו** שכוונת רב היא שכיון שהולכי דרכים כל כך שכיחים, הרי שבפועל יש גם יותר מקרים של סכנה בהם ביחס למקרים שאינם שכיחים כל כך.

הטור (או"ח ריט) כתב שמשמע מהרמב"ם (ברכות, י, ח) שלא רק אדם שהלך במדבר חייב לברך, אלא שעל כל דרך שאדם יוצא מהישוב וחוזר מברך הגומל, וכלל לא הזכיר שצריך שייכנס למקום סכנה. **ומסביר הבית יוסף** שלמד זאת מזה שהרמב"ם שינה מלשון הגמרא וכתב "הולכי דרכים" ולא "הולכי מדבריות", ומשמע שגם בלי שנכנסו לסכנה מיוחדת. **ר' אלעזר סגל** (יד המלך ברכות י, ח) כתב שמזה שכתב הרמב"ם: "והולכי דרכים כשיגיעו לישוב", משמע שהברכה היא לא על עצם הדרך, אחרת לא היה צריך להוסיף שיגיעו לישוב, אלא הברכה היא רק במקרה שיש סכנה בפועל, (לדבריו הרמב"ם סובר כדברי המאירי).

הרא"ש (שם) כתב ש"נהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכין ברכת הגומל כשהולכים מעיר לעיר דסבירא להו שלא הצריכו להודות אלא הולכי מדבריות דשכיחי ביה חיות ולסטיים", ואילו **הבית יוסף** כתב בשם **האבודרהם** (ברכת הראייה והשבח) שנהגו לברך על כל דרך שאדם הולך מביתו לעיר אחרת, אם הדרך ארוכה מפרסה. (וכך נראה שעולה מהבנת הטור ברמב"ם), **וכך כתב בשו"ע** (ריט, ז) שהוא מנהג ספרד. **ערוך השלחן הוסיף** ש"בזמנינו לא שייך כלל ברכת הגומל אפילו בנסיעות רחוקות, אם לא דרך הים ומדבריות, אבל ביבשה ובישוב לא שייך ברכת הגומל בזמנינו, ומימינו לא שמענו מי שיברך ברכת הגומל בבא מן הדרך המורגלת, ורק תפלת הדרך יש חיוב לאומרה בכל מקום", כלומר, לדעת ערוך השלחן אין לומר ברכת הגומל בכלל בדרכים רגילות, כל מה שדובר בגמרא בירושלמי ובראשונים זה רק על זמנים שבה הדרך היתה בחזקת סכנה, ומרוחקת מאנשים ומהישוב, מה שאין כן בזמננו. **גם לדעת האבודרהם** יש מקום לומר שתחת שלטון ישראל אין צורך לברך הגומל, וכפי שכתב **בספר הפרדס** (שער הראייה, הודאות) שתמה על המנהג שנהגו לברך הגומל גם אחרי שחוזרים מדרך קצרה וכתב: "רבינו יעקב חסיד ז"ל שאל בחלום אם טוב המנהג שנהגו לברך הגומל אפילו לא הלכו בדרך כי אם פרסה. והשיבו... טוב לכם לברך בכל עת, לפי שאתם עומדים תחת משא מלך ושרים, והקב"ה מציל אתכם מידם ושומר אתכם, וחייבים אתם להודות לו ולברכו". **מדבריו משמע** שהסיבה שמברכים הגומל בדרך קרובה היא משום שהיהודים נמצאים בסכנה מתמדת בגלות, ולכן לא ברור שהדבר נכון גם בארץ ישראל, ואולי גם בחו"ל בימינו הדבר פחות שייך. **הרב שילה רפאל** (שם עמ' 113) כתב בזמן האינתיפאדה, שאפילו בכבישים שיש שכיחות מסוימת של סכנה בכך שזורקים בקבוקי תבערה או אבנים מדי פעם, אין צריכים לברך הגומל, אם לא שאדם ניצל מסכנה ממשית. **בכל מקרה** לדברי המאירי שהובא לעיל מותר לברך גם כשאין חובה.

סיכום: נחלקו הדעות לגבי ברכת הגומל, אם יש לברך אותה בכל מקרה שבה אדם הולך, או רק במקרה שאדם נכנס לסכנה בדרכו באופן מעשי בתוך הדרך, בפועל באשכנז נהגו לברך ברכת הגומל אך ורק בדרך מדברית שיש בה סכנה, ובספרד נהגו לברך גם לאחר דרך קצרה, ונסמכו על הבנת הטור ברמב"ם, יתכן שגם מנהג ספרד לא שייך בימינו בארץ ישראל.

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
נתנאל אילן בן שיינא ציפורה	ניר רפאל בן רחל ברכה	אסתר מיכל בת גיטל
רבקה רינה בת גרונה נתנה	אסתר בת רחל	יפה בת רחל יענטע
ויקי ויקטוריה בת דייזי	מאירה בת אסתר	יהודית שרה בת רחל
בתוך שאר חולי עם ישראל		

הלכה פסוקה

תקציירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

ישוּב שהבטיח לתושב שהוא יקצה לו קרקע

'ארץ חמדה גזית' עפרה / אב תשע"ח / תיק 78043

דיינים: הרב אברהם גיסר, הרב עמוס ראבילו, הרב שמעון גרבוז

המקרה בקצרה: התובעים הם תושבי יישוב, והנתבעת היא האגודה השיתופית של היישוב. התובעים הגישו בקשה לקבל 10 דונם למטרות חקלאיות מתוך כמה קרקעות שהוקצו לכלל תושבי היישוב שהיו מעוניינים בכך. הבקשה אושרה עקרונית על ידי הנתבעת, והתובעים ביקשו את השטח קרוב לאזור התעשייה.

לאחר כשנתיים נכנס לתפקידו מזכיר חדש של הנתבעת, הוא החליט לבנות חווה סולרית על השטח שהובטח לתובעים, וכך הוחלט באסיפת החברים. בעקבות זאת התובעים ביקשו 3 דונם חקלאיים, והנתבעת הסכימה בתמורה לתשלום בסך 2.300 לשנה.

כעת התובעים מבקשים מהישוב 10 דונם כפי שהובטח להם מלכתחילה. לטענת התובעים אין סמכות לאסיפת החברים שהחליטה לחזור בה מהבטחתה. לעומת זאת, לטענת הנתבעת היא רשאית לחזור בה מהבטחתה, ובנוסף זכותה לגבות מיסים עבור הקרקע למרות שמשרד החקלאות מתנגד לכך.

פסק הדין: ההבטחה לתת 10 דונם תקפה, על הישוב להקצות את הקרקע תוך שישים יום, במידה והדבר לא יקרה, התובע יוכל לתבוע פיצוי כספי. על התובע להשתמש בקרקע על פי התנאים הקבועים אצל הנתבעת.

נימוקים בקצרה:

א. תוקף מדין קניין סיטומתא

בין הצדדים לא נערך אף אחד ממעשי הקניין המפורטים בגמרא, ובכל זאת יש תוקף להבטחת היישוב מדין קניין סיטומתא (בבא מציעא עד ע"א; רמב"ם מכירה ז, ו; שו"ע חו"מ רא, א, אמנם הב"ח סבר שדין סיטומתא אינו מועיל בקרקע, אולם הש"ך (שם ס"ק א) כתב שגם הב"ח מודה שהקניין מועיל במקום שנהגו לקנות בו גם קרקע, לכן יש לראות את החלטת הנתבעת כסיטומתא, והיא מחייבת.

ב. תוקף מצד הבטחת הציבור

הבית יוסף (רד, ט) הביא את המרדכי הסובר שרבים שהבטיחו לאדם לתת לו מתנה אינם יכולים לחזור בהם, זאת, משום שרבים אינם צריכים מעשה קניין. הסמ"ע כתב שני הסברים לדין זה: א. מי שהבטיחו לו סומך על הרבים שלא יחזרו בהם. ב. ליחיד אסור לחזור בו ממתנה מועטת, ועבור הציבור כל מתנה היא מועטת, כי כל אחד מהציבור משלם רק קצת. הגר"א מציין שהמקור לכך הוא מגמרא (בבא בתרא ח ע"ב) שבני העיר רשאים להתנות על המיזות ועל השערים, משמע שתוקף הקניין נובע מסמכות החקיקה של הציבור.

למעשה, נפסק בשו"ע (חו"מ רד, ט) וגם על ידי הרמ"א (חו"מ קסג, ו) שדברים שהקהל מבטיחים לא צריכים קניין. לפיכך יש תוקף להבטחה של הציבור גם ללא מעשה קניין.

ג. תוקף על בסיס התחייבות בכתב

הנתבעת כתבה לתובע בדוא"ל שאושרו בקשותיו ל-10 דונם, לפי הגמרא (כתובות קא, ע"ב) אדם יכול להתחייב לחברו כסף, ונחלקו רש"י ור"ת כיצד מתחייבים: האם מדובר בהודאה בפני עדים, או בהתחייבות בשטר. לשיטת הרמב"ם (מכירה יא, טו) אדם יכול לחייב את עצמו בעל פה ללא מעשה קניין, כפי שערב מתחייב, ושו"ע פסק כהרמב"ם. לכן כיון שהישוב הודיע לתובעים שהוא מאשר את הבקשה, הרי היא תקפה.

ד. קניין בדבר שאינו מסויים

אלא שבמקרה זה הנתבעת לא הבטיחה לתובע קרקע מסוימת, אלא 10 דונם מתוך חלקה גדולה יותר. אמנם, הרמב"ם (מכירה כא, א) ושו"ע (חו"מ רט) פסקו שאם אדם מקנה לחברו דבר שאינו מסויים ומוגדר – אין לכך תוקף. אלא שכתב השו"ע (רמא, ד) שאם המוכר אמר למקבל שהוא נותן לו חלק משדה מסוימת, הרי שהמקבל קנה. כיון שהדין הוא שהמוציא מחברו עליו הראייה, הרי שהישוב יכול להקצות איזה חלק קרקע שירצה מתוך החלקה הגדולה.

ה. האם התנאים שהותנו עם התובע קיימים?

עם התובע הותנו תנאים על מנת שהוא יקבל את הקרקע, והתובע לא עמד בהם, לטענת מזכיר היישוב, היישוב מחל בעבר על התנאים אבל כרגע יש צורך והישוב אינו מסכים למחול. טענה זו אינה מתקבלת, משום שנראה מדרך התנהלות היישוב עם התובע שהישוב מחל על התנאים באופן בלתי חוזר, וכך עולה מכל ההתכתבויות שבין הצדדים.

ו. האם התובע התייאש מההקצאה?

בדיון עלה כי התובע התייאש מקבלת ההקצאה, האם כעת הוא יכול לשוב ולדרוש את ההקצאה? במקרה שמדובר בהתחייבות שמחלו עליה, יש מחלוקת אם המחילה מועילה (רמ"א חו"מ קסג, ג) או שמא לא (חכם צבי המובא בט"ז). אלא שבמקרה שלנו מדובר בייאוש בטעות, ולכן הוא לא פוטר את היישוב מלמלא את חובתו.

למעבר לפסק הדין

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

רב קטינא ובעל האוב

במשנה (ברכות דף נד, א) מובא שעל ה"זוועות" מברכים "ברוך... שכוחו וגבורתו מלא עולם". ובפירוש ברטנורא כתב שמדובר ברעידת אדמה הכרוכה ברעש, ואכן יש המכנים רעידת אדמה בשם 'רעש אדמה'. בתלמוד הבבלי מובאת אגדה הקשורה לכך, וז"ל כשהיא מתורגמת ומבוארת.

רב קטינא היה מהלך בדרך. כאשר הגיע קרוב לפתח 'בעל אוב' (שמגלה עתידות באמצעות תקשורת עם מתים. רש"י), נשמע 'גוהא' (רעש אדמה). אמר רב קטינא: האם יודע בעל האוב רעש אדמה זה מהו? הרי בעל האוב קולו ואמר: קטינא קטינא, מדוע איני יודע? ודאי טעם הרעש הוא שבשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, וזהו רעש האדמה. אמר רב קטינא: בעל האוב כוזב הוא, ודבריו כוזבים. שכן אם כדבריו, רעש אדמה כפול היה צריך להיות (כנגד שתי דמעות). ומעירים: ואין הדבר כן, רעש אדמה ועוד רעש אדמה עושה הארץ, וזה שלא הודה לו רב קטינא לאותו בעל אוב, הרי זה כדי שלא יטעו הכל אחריו. ורב קטינא עצמו הסביר בסיבת רעש האדמה: מפני שהקדוש ברוך הוא סופק בפיו (כלומר, מכה כף לכף), וכפי שנאמר: יָגֵם אֲנִי אֶבְיָא כְּפִי אֶל כְּפֵי וְהִנְחֵתִי חֲמָתִי וְאֲנִי ה' דְּבַרְתִּין' (יחזקאל כא, כב)

רב האי גאון (תשובות הגאונים) נשאל בענין אגדה זו, והסביר שאין להבין את הדברים כפשוטם, שהרי הקב"ה אינו גוף ואין לו דמות גוף, ואין לפניו לא שחוק ולא בכי ולא אנוחה ולא דמעות. אלא כשם שאמרו ש"דברה תורה בלשון בני אדם" שהרי הנביאים ממשילים ואומרים: "עין ה'" (תהלים לג, יח), "הנה יד ה'" (שמות ט, ג)... ולא על דרך הפשט דברו אלא בתורת משל ולשון בני אדם, כך גם מתפרשים דברי האגדה. ומסתבר לרב קטינא שישראל עדיפים וחשובים לפני הקב"ה, וכל מאורע הבא לעולם בשביל ישראל הוא, משום שכתוב (עמוס ג, ב) "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה" וגו', וחכמים אמרו (יבמות סג.) "אין טובה באה לעולם אלא בשביל ישראל, ואין רעה באה לעולם אלא בשביל ישראל". והמאורעות שעושה ומראה הקב"ה בשמים ובארץ מופתים וסימנים הם לישראל על דברים שבינו לביןם, כגון הקשת שבשעה שנראית בענן, שם אותה אות ברית למבול. ומשום כך, כיון שקשה לפני ה' חורבן בית המקדש, ופיזור ישראל והצער ששרויים בו בין אומות העולם, וכמו שאמרו ששכינה שרויה עמהם בצער כדרשת חז"ל (תענית טז, א על תהלים צא, טו) "עמו אנכי בצרה", וכפי שדרשו על הכתוב (ישעיהו סג, יט) "בכל צרתם לו צר", כך אמר רב קטינא שמראה להם הקב"ה סימן על קושי וצער זה.

בעל האוב

ובכל אופן, המעשה ברב קטינא אינו מסתפק בהבאת הפירוש של רב קטינא למשמעות הרוחנית של רעש אדמה, אלא מקדים ומספר שרב קטינא עבר בסמוך לפתחו של בעל האוב, ואת מה שאמר בעל האוב בענין רעש האדמה. והתלמוד אומר שדברי בעל האוב הם נכונים, אך למרות זאת רב קטינא ראה הכרח לדחות אותם. ויש להבין מה המטרה בהבאת כל ההשתלשלות הזו.

כדי להעמיק בכך, יש לזכור שבתורה נצטוונו (דברים יח, י-ב): "לא ימצא בך מעביר בְּנֹו וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ קִסִּים קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף: וְחָבֵר חָבֵר וְשָׂאֵל אֹב וְיִדְעֵנִי וְדָרַשׁ אֶל הַמְּתִים: כִּי תִוְעֵבֶת ה' כֹּל עֲשֵׂה אֵלֶּה וּבְגַלְל הַתְּוֹעֵבֶת הָאֵלֶּה ה' אֶלְהֵיךְ מִוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֵיךְ". וכתב על כך הרמב"ם (ספר המצוות, לא תעשה, לא):

"והמצוה ה"לא" היא שהזהירנו מקסום. כלומר שיניע כח הדמיון במין מן ההנעה. כי אלו בעלי הכוחות כולם המגידים מה שיתחדש קודם היותו, אמנם יתאמת להם זה בהיות כח הדמיון מהם חזק, ודבריהם מתקיימים ברוב, ולכן ישערו במה שיהיה. ויהיה להם יתרון זה על זה בזה כיתרון מעלת אישי האנשים קצתם על קצתם בכל כוח מכוחות הנפש. ואי אפשר לאחד מאלו בעלי הכוחות הדמיוניות מבלתי שיעשה מעשה ופעולה אחת מהפעולות יניע בה כוחו ויוציא לאור פעולתו. והנה מהם מי שיכה במטה אשר בידו בארץ הכחות תכופות ויצעק צעקות משונות ויעזוב מחשבתו ויביט לארץ... ויספר מה שעתיד להיות. וכבר ראיתי זה פעמים בסוף המערב. ומהם מי שישטח החול ויעמיד בו תמונות. וזה הרבה מפורסם במערב. ומהם מי שישליך אבנים דקים ביריעה מעור... וכל מי שיעשה אחת מאלו הפעולות וזולתן ממה שילך בדרכן יקרא קוסם... ולשון ספרי אי זהו קוסם זה האוחז מקלו בידו ואומר אם אלך או אם לא אלך. ומזה המין מן ההנעה המפורסם באותו הזמן יאמר הנביא (הושע ד, יב) 'עמי בעצו וישאל ומקלו יגיד לו וכי רוח זנונים התעה ויזנו מתחת אלהיהם'. והעובר על לאו זה ויעשה מאחת מאלו הפעולות חייב מלקות. כלומר מי שיהיה קוסם ויגיד לבני אדם בפועל שיפעל אותו. לא מי שישאל לקוסם. אבל השאלה לקוסם מגונה מאד."

מדברי הרמב"ם יש להסיק שיש אנשים שיש בהם כשרון טבעי ליצור קשר עם כוחות רוחניים, וכשהם רוצים להשתמש ביכולת זו הם עושים פעולות מיוחדות. יצירת הקשר עם הכוחות הרוחניים האלו היא תועבה בעיני ה', ובגלל מעשים שכאלו ה' מגרש את יושבי ארץ ישראל מפני בני ישראל. מדובר בכוחות של טומאה, שכמבואר ברמב"ם המידע שהם מוסרים אינו אמין לגמרי, והוא נכון רק ברוב המקרים, אך אנשים נוטים לפנות אל אנשים מתקשרים כאלו כדי לדעת את העתידות. בין סוגי החטאים האלו יש דרגות שונות של חומרה. עונשו של הקוסם עצמו הוא במלקות, ומי שפונה אליו ושואל אותו הוא מגונה אך אינו לוקה. ואילו החטא של 'בעל אוב' הוא חמור יותר, ועונשו של בעל האוב עצמו הוא בסקילה, והשואל אותו עובר באזהרת לאו (רמב"ם לא תעשה לו-לז).

כאמור בתורה, השימוש בכוחות אלו כדי לידע את העתידות הוא תועבת ה', ובגללו גורשו יושבי הארץ מפני בני ישראל, ויש להסיק מכך, שאם בני ישראל ירבו בחטאים של שימוש בכוחות אלו גם הם עלולים להיות מגורשים מן הארץ. ואכן מנבואת הושע ('עמי יַעֲצוּ וְיִשְׁאָל...') מתבאר שעם ישראל הרבה לחטוא בכך. וגם מנבואת יחזקאל עולה שבזמנו נשים רבות היו בעלות כשפים שהיו מטעות את העם באמירת עתידות, ויש מפרשים שאותן נשים היו בעלות אוב (ראו רד"ק יחזקאל יג, כג). מסתבר שגם בזמנו של רב קטינא היו אנשים שהיו פונים לבעלי אוב כדי שיגידו להם את העתידות. ורב קטינא ראה צורך להילחם בתופעה הזו.

בעל האוב וידיעותיו

כאשר ארע רעש האדמה בעת שרב קטינא היה סמוך לפתחו של בעל האוב, רב קטינא רצה לנצל את ההזדמנות הזו כדי למנוע מן האנשים לבוא אל בעל האוב. ולכן הוא הרים את קולו ושאל האם יתכן שבעל האוב יודע מדוע מתרחש רעש אדמה. ובעל האוב שמע את קולו, וענה לו תשובה נכונה. בעל האוב משתמש בכוחות של טומאה, אך התברר שלמרות זאת בעל האוב השיג הפעם מידע נכון על רצונותיו ותחושותיו כביכול של הקב"ה. אך אילו היה רב קטינא מאשר את דבריו, עלול היה הצבור להתבלבל ולטעות שבעל אוב זה משתמש בכוחות טהרה, ועלול היה כל הצבור לנהות אחריו. לפיכך, רב קטינא דוחה את דבריו ואפילו שהם נכונים. למעשה, רב קטינא תכנן מראש לדחות את דברי בעל האוב ואפילו יאמר דברים נכונים. אמנם רב קטינא אינו שולל אותם לגמרי, הוא מסכים שרעש האדמה נגרם כאשר הקב"ה זוכר את הצער של בניו כשהם מצויים בין האומות, אך הוא חולק על כך שהרעש מסמל את הידמעות' כביכול של הקב"ה, משום שדמעות אינן מתוזמנות בתאום מושלם, ויש הפרש זמן בין הזמן שזולגת דמעה מעין אחת לבין הזמן שזולגת דמעה אחרת מהעין השנייה, ולכן קבע רב קטינא שבעל האוב הוא כזבן כאשר הוא אמר שרעידת האדמה מסמלת 'דמעות', שהרי ברעידת האדמה מורגש זעזוע אחד בלבד.

הפירוש של רב קטינא

רב קטינא פירש שרעידת האדמה נגרמת מכך שהקב"ה כביכול "סופק כפיו", במעשה זה הרעש נשמע מתוך תיאום בין שני הידיים, ולכן נשמע רק קול רעש אחד. ורב קטינא מביא כתוב שמייחס מעשה שכזה גם לקב"ה: 'וְגַם אֲנִי אֶכֶּה כְּפִי אֶל כְּפִי וְהִנַּחְתִּי חֲמָתִי [אֲנִי ה' דְּבַרְתִּי] (יחזקאל כא, כב)'. ואמנם 'סיפוק כפיים' הוא ביטוי לכעס כמבואר בירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב) שמביא לכך סיוע מהכתוב: "וַיַּחַר אֵף בָּלֶק אֶל בְּלָעַם וַיִּסְפַּק אֶת כַּפָּיו" (במדבר פרק כד, י). והכתוב שהזכיר רב קטינא נאמר במקורו מנבואת יחזקאל קודם החורבן וכוונתו שהקב"ה כעס אז על עם ישראל ולכן יבוא החורבן על ארץ ישראל, ובכך תנוח חמתו של הקב"ה. אולם רב קטינא מגלה שלאחר שעם ישראל כבר גלו, הקב"ה כועס על הצער שמצערים אותם אומות העולם. וכפי שמובטח לישראל בסוף שירת האזינו (דברים לב, מג): "הֲרַנְיֵנוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדֵינוּ יִקּוּם וְנִקְם וְשִׁב לְצַרֵּנוּ וְכַפָּר אֶדְמָתוֹ עִמּוֹ". ומתוך כך מתברר, שהמידע ששיג בעל האוב - גם במקרים שהוא נכון - הוא מידע חלקי בלבד. בעל האוב השיג לדעת שרעש אדמה קשור לצער של הקב"ה על הסבל של בניו ששרויים בצער בין אומות העולם, אך הוא לא השיג לדעת שהוא גם מסמל את הכעס שיש לקב"ה על הגויים ועל כך שהוא מתכנן להעניש אותם בקרוב.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג לע"נ גב' לוריין הופמן ז"ל לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה לע"נ נורמן רוסק נלב"ע בכ"ב באב לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	--	---	---

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורר מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטריט, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Montreal, Canada

מונטריאול, קנדה

סיון תשנ"ג

עניית אמן על ברכת "יראו עינינו" לבן ארץ-ישראל שאינו אומרה

שאלה

שליח מא"י שלא אומר "יראו עינינו" בתפילת ערבית, האם יש לו לענות אמן אחרי ברכת הקהלה?

תשובה

אין להפסיק בתפילת ערבית בין גאולה לתפילה¹, ומכיון שתיקנו חכמים ברכת "השכיבנו" וברכת "יראו עינינו", כגאולה אריכתא דמיא², ואינן נחשבות להפסק. אומנם לגבי עניית "אמן" אחרי ברכתם יש אוסרים³ ויש מתירים⁴, וגם בן ארץ-ישראל שנמצא בחו"ל, אף על פי שאינו נוהג לומר "יראו עינינו"⁵, יענה "אמן"⁶.

- 1 מס' ברכות (דף ד ע"ב) "איזהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית". וכך נפסק בשו"ע או"ח סי' רלו סעיף ב.
  - 2 הגמ' בברכות (שם) שואלת, מדוע "השכיבנו" אינה נחשבת הפסק, ומתרצת: "כיון דתקנו רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא", וכך כתבו בתוס' ד"ה דאמר (שם) לעניין ברכת "יראו עינינו".
  - 3 בספר "בן איש חי" (פי' פקודי, אות ה, שנה ראשונה) "אין להפסיק בין ברכות של ערבית לתפילה אלא לברכת השכיבנו, וענית קדיש, וחמישה אמינים דקדיש ותו לא... גם 'אמן' דברכת 'שומר עמו ישראל' לא יענה, כי זה אמן דברכות הוא, ואין עונים כאן אמינים דברכות".
  - 4 א. הרמ"א (סי' קיא סעיף א) כתב לעניין תפילת שחרית: "ויש אומרים שמותר לענות אמן על 'גאל ישראל', וכן נוהגים", ואם כן - כל שכן בערבית.
  - 5 בשו"ת "פנים מאירות" (סי' נט) התיר לענות "אמן" דאותה ברכה בברכת "להניח תפילין", בין ברכה להנחה. משמע דעניית "אמן" של אותה הברכה לא היא הפסק.
  - 6 בשו"ת "אגרות משה" (או"ח ח"ב סוף סי' קב, עמ' שלט) כתב: "דברכת 'יראו עינינו' לא תלויה במקומות, אם לומר אותה או לא, אלא במנהג. אלא דבא"י כאשר הגיעו תלמידי הגר"א ותלמידי הגר"ש בעל התניא הנהיגו שלא לומר, כך נשתרש המנהג בא"י שלא לומר".
- דעת מרן הרב שאול ישראלי - משום דעניין סמיכת גאולה לתפילה ממילא לא נשמר, מצד אמירת הקדיש. וכיון שהללו האומרים את ברכת "יראו עינינו" שומרים על מנהג שנהגו, ובדין נהגו, כיון שמסיימים בברכה, גם אם אין הוא מתפלל עמהם בעצם התפילה, יענה אמן (ודומה קצת למה דאמרינן חולין דף מט ע"ב: "אינהו מיכל אכלי ולדידן מיסתם נמי לא סתים?").

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

